

SS003

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ERKEN MÜDAHALE KONUSUNDA BİLİM İNSANLARININ BİLGİ, TANIMLAMA VE ROLLERİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELERİ

Nihan TEMİZ⁽¹⁾, Berrin AKMAN⁽²⁾

¹ Hacettepe Üniversitesi Beytepe Anaokulu ² Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

ÖZET

Erken müdahale programları; ailelerin, eğitimcilerin, hükümet düzeyinde katılımcıların, sivil toplum kuruluşlarının, sağlık çalışanlarının ve konuyla ilgilenen bilim insanlarının paydaşlığında uygulanmaktadır. Bu çalışmada, üniversite ortamında çalışan bilim insanlarının “erken çocukluk döneminde erken müdahale” hakkındaki bilgi, tanımlama ve rollerine ilişkin değerlendirmeleri incelenmiştir. Çalışma farklı üniversitelerin Psikoloji, Psikolojik Danışmanlık Rehberlik, Okul Öncesi ve Sosyal Hizmet bölümlerinden 26 akademisyenle sürdürülmüştür. Katılımcılara, açık uçlu soruların bulunduğu bir anket uygulanmış, yanıtlar bilgi düzeyi, tanımlama ve roller başlıkları altında incelenmiştir. Sonuçlar, akademisyenlerin erken çocukluk döneminde erken müdahaleye dair bilgi düzeyleri ve içerik konularında kendilerini kısmen yeterli bulduklarını, programların içerikleri ve paydaş rolleri hakkında çeşitli başlıkları kapsayan değerlendirmelerde bulduklarını göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Erken çocukluk, erken müdahale, akademik paydaşlar

GİRİŞ:

İnsanoğlunun tüm yaşamı göz önünde bulundurulduğunda, bazı yaşam dilimlerinin psikolojik ve fizyolojik gelişmeler açısından daha kritik dönemler olarak ele alınması gerektiği bilinmektedir. Erken çocukluk dönemi; kişiliğin oluşumu ve şekillenmesi, temel bilgi, beceri ve alışkanlıkların kazanılması ve geliştirilmesinde ileriki yıllara olan etkisi nedeniyle, yaşamın en kritik dönemlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Arı, 2003). Fiziksel, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişmelerin en hızlı şekilde yaşandığı bu dönemde, çocukların yeterli ve nitelikli uyarıcılarla karşı karşıya gelmelerinin ve uygun düzenlenmiş ortamlarda, iyi yapılandırılmış programlarla verilen eğitimlerden yararlanmalarının geleceğe yönelik bireysel, toplumsal-sosyal, ekonomik ve siyasal kazanımları bulunmaktadır. Ancak bu dönemde gelişim alanları, özdenetim kapasiteleri ve fiziksel sağlık açılarından yaşanan bazı stresler, yolunda giden gelişimsel süreçleri kademede ve bu konuda önleyici, destekleyici, düzenleyici müdahalelerin yapılmasını gerektirmektedir (Kartal, 2007a). Erken çocukluk müdahale programları, sözü geçen stres kaynaklarının yarattığı riskleri ya da o risklerden kaynaklanabilecek zararı azaltmak için tasarlanmıştır (Karoly, Kilburn, Cannon, 2005). Erken dönemdeki çocukların her anlamda sağlıklı büyümesi, uygun gelişimsel davranışları edinebilmesi, yaşamı boyunca kendisine gerekecek olan süreçleri yerleştirebilmesi için ihtiyaç duydukları destek, bilim insanları (akademisyenler) tarafından geliştirilen ve eğitim paydaşları tarafından uygulanması gereken eğitim programları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erken müdahale programlarının siyasi, ekonomik, sosyal, toplumsal anlamdaki amaç ve kazanımlarına yön veren birçok paydaş bulunmaktadır. Programların bir bütün olarak ele alınabilmesi için sözü geçen paydaşlarının bir araya gelmesi ve ortak çaba içinde çalışması gerekmektedir. Kuramsal temeller, uygulamalar, yorumlamalar, değerlendirmeler, yapılacak yönlendirmelerin planlanması ve izlenmesi gibi çalışma bileşenleri; siyasal paydaşlar, sivil toplum kuruluşları, sağlık çalışanları, eğitimciler, aileler ve akademisyenler tarafından paylaşılarak yürütülmektedir. Bu paylaşım sürecinde başlangıç noktasını, erken çocukluk dönemini iyi tanıyan ve dönemin ihtiyaçlarını

kuramsal düzeyde izleyip yorumlayabilen, döneme dair öngörülerde bulunabilen ilgili akademisyenler yani bilim insanları oluşturmaktadır.

Erken çocuklukta erken müdahale programlarına dair kuramsal temellerin oluşturulması, “dezavantaj” ve “risk faktörü” kavramlarının işevuruk tanımlarının yapılması, program içeriklerinin ve materyallerinin belirlenmesi, uygulamacılara akademik anlamda hizmet içi eğitim verilmesi, uygulama sonuçlarının yorumlanması, alandaki boşlukların fark edilip çalışılması, araştırma bulgularının boylamsal çalışmalarla karşılaştırılması ve uzun dönem etkilerinin incelenmesi, programların farklı bakış açılarıyla incelenmesi gibi önemli ve can alıcı noktalarda akademisyenler devreye girmekte ve belirleyici roller üstlenmektedirler. Dünyada 60’lı yıllardan beri süren erken müdahale program geliştirme çalışmaları, konu ile ilgilenen bilim insanlarının uygulamacılarla olan ortak çalışmalarından doğmuştur. Ülkemizde ise son yıllarda üniversitelerin-akademisyenlerin ve sivil toplum kuruluşlarının girişimleriyle özellikle gelişimleri açısından risk altında olan çocuklar ve ailelerini desteklemeye yönelik Anne-Çocuk Eğitim Programı, Aile-Çocuk Eğitim Programı, Kadın ve Çocuk Merkezleri, Milli Eğitim Bakanlığı Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü Anne-Baba-Çocuk Eğitimi Projesi, Ana-Baba Okulu, Baba Destek Programı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Bir Erken Müdahale Modeli: Yaz Anaokulu Pilot Uygulaması, Çok Amaçlı Okulöncesi Eğitim Merkezi, Gezici Anaokulu Projesi, ACEV-TRT Televizyon Yoluyla Eğitim Projesi gibi modellerin geliştirildiği görülmektedir (Kartal, 2007b). Geliştirilen çeşitli programların etkililiğinin, yeterliliğinin, uygulanabilirliğinin, sürekliliğinin, yaygınlaştırılmasının ve adaptasyonunun yoğun çalışmalar ile sınındığı ve alanda ilerlemelerin gerçekleştirildiği gözlenmektedir. Bu ilerlemeler alanın önemini pekiştirdiği gibi, bilgi birikimini de arttırmıştır. Araştırma sonuçlarının giderek artması, erken çocukluk dönemindeki önleyici müdahale programlarına yönelik ortak bakışın gelişmesine, programların içeriğinde olması öngörülen unsurların netleşmesine, uygulamaların ve yaygınlaştırma çalışmalarının niteliklerine dair kapsamlı görüşlerin oluşmasına katkı sağlamıştır. Diğer yandan, önleyici müdahale programlarının sayısının artmasıyla birlikte bu programlara dair bilimsel sınanmalara ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır (Ocak, 2011). Bu da beraberinde, erken çocukluk ve müdahale programlarıyla ilgili kuramsal bilgiye sahip olan bilim insanlarının kendilerini bu konuyla ilgili ne kadar yetkin/yeterli buldukları, programları hangi açılardan değerlendirdikleri ve neler önerebilecekleri sorusunu getirmektedir.

Yurt dışında erken müdahale programları ile bilgi düzeyi, algulamalar, değerlendirmeler ile ilgili yapılan çalışmalarda daha çok ailelerin, eğitimcilerin, sağlık çalışanlarının görüşlerine yer verildiği görülmektedir. Programların ev ziyaretlerine dayalı, erken çocukluk eğitimine yönelik, ailelerin ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesini ve çocuğun gelişimi hakkında bilgilendirilmesini amaçlayan; okula hazırlamaya yönelik sivil toplulukların geliştirdiği ve birden çok amaca hizmet eden programlar olmak üzere farklı amaçlarla geliştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır (Kartal, 2008). Avusturya’da çocukların erken dönemde eğitim almaya başlaması konusunda gösterilen hassasiyete ek olarak, ekonomik anlamda risk altında olan ya da engelli çocuklara destek verilebilmesi için çocuk ve aileler için pedagojik destek verilmesi gereğinden söz edilmiş ve kuramsal çalışmalardan hareket edilerek oluşturulan programlardan yararlanılmıştır. Ayrıca programların uygulanmasını gerçekleştiren uzmanların, üniversitelerde bulunan akademisyenler tarafından sağlanan eğitimlerden geçmeleri gerektiği, bu eğitimlerin psikoloji, tıp, sosyal hizmet ve pedagoji içerikli olduğu ve stajlarla desteklendiği

belirlenmiştir (Pretis, 2009). Belçika’da ise programların uygulanmasında rol alan uzmanların uygulama eğitimi almalarının yanı sıra, bilimsel araştırma yapmış olmalarına da önem verilmekte, ilgili akademisyenler eşliğinde en az yüksek lisans derecesi almış olmalarına da vurgu yapılmakta, bu aşamada akademisyenlerin eğitimine verilen değerin de altı çizilmektedir. Bunun yanı sıra, akademisyenlerin yönlendireceği bilimsel çalışmalara büyük ihtiyaç duyulduğu da belirtilmektedir (Detraux ve Thirion, 2010). Aynı durum Litvanya’da da önemsenmekte, bilimsel araştırmalar yönünden son 10 yılda hızlı bir gelişim içine girildiği aktarılmakta ve erken müdahale ile ilgilenen akademisyenlerin yürüttüğü 2001-2010 yılları arasında yapılmış 15 bilimsel çalışmanın detaylarına ve temelde hangi noktalara odaklanıldığına değinilmektedir. Bu araştırmalar sonucu akademisyenler tarafından yapılan tespit ve öneriler; disiplinlerarası koordinasyon eksikliği olduğuna, kırsal alanlara hizmet götürmenin zorluğuna, mobil ekipler ya da alternatif destek hizmetlere ihtiyaç duyulduğuna, hedef grupların net bir tanımının yapılmasının gerektiğine, tüm çocuklar için geçerli olacak bir tarama sisteminin devreye sokulmasının gerekli olduğuna, uygulamacıların daha fazla hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduğuna, gruplara özgü çalışmaların yanı sıra bireye özgü müdahaleler üzerinde çalışılmasının da anlamlı olacağına ve özel eğitim standartlarının yeniden belirlenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (Ališauskienė, 2010).

Sabuncuoğlu ve Diken (2010) tarafından yapılan çalışmada ise Türkiye’deki durum üzerinde durulmuş, araştırmacılar tanımlama ve öneriler konusundaki görüşlerini bilimsel içerikli olarak aktarmışlardır. Buna göre özel ihtiyaçları olan aileler ve onların çocuklarına sağlanan özel hizmetleri tanımlamak için; erken müdahale, erken çocukluk müdahale, erken çocukluk özel eğitimi, okul öncesi özel eğitimi gibi farklı isimler verildiği belirtilmiş ve bunları doğumdan 6 yaşa kadar olan çocuklara sağlanan ‘özel eğitim hizmetleri’ olarak tanımlamanın en doğrusu olacağı aktarılmıştır. Bunun yanı sıra, özel eğitim konusunda verilen hizmetlerin taşınması gereken nitelikler, paydaşların kimler olabileceği ve rolleri belirtilmiştir.

Erken çocukluk müdahale programları ile ilgili olarak Avrupa’daki gelişmeler hakkında belirlemelerde bulunulan çalışmalara göre, Avrupa’daki üniversite çevreleri ve akademisyenler son 15 yıldır konuya dair daha yoğun bir farkındalık içine girmişlerdir. Akademik çevreler tarafından yapılan çalışmalar sayesinde daha çok araştırma başlatılmış ve kanıta dayalı uygulamaların temel alabileceği yaklaşımlar üzerinde durulmuştur. Örneğin Hırvatistan’da yapılan bir çalışmada (Ljubešić, 2009), konu ile ilgilenen üniversite profesörlerinin erken çocukluk müdahale programlarında yeni trendleri takip etmenin önemine değindikleri, bu konuda kendilerine düşen bilimsel sorumlulukların farkında oldukları ve yeni araştırmaların uygulamaya başarılı şekilde transfer edilebilmesiyle alanda daha başarılı uygulamaların gerçekleştirileceğini söyledikleri belirtilmektedir.

Stahmer, Brookman-Frazee, Lee, Searcy ve Reed (2011) tarafından yapılan çalışmada ise Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış olan çocukların erken teşhisi ve tedavisinde daha olumlu sonuçlar elde edebilmek ve etkin stratejiler geliştirebilmek için ailelerin ve araştırmacıların birlikte çalışması gerektiği belirtilmektedir. Ancak bu işbirliğinin yapılmasından önce tüm paydaşların görüş ve önerilerinin bilinmesinin gerektiği söylenmektedir. Bu amaçla akademisyen araştırmacıların ve ailelerin konu ile ilgili öneri ve görüşleri alınarak nitel ve nicel yöntemlerin kullanılmasıyla incelenmiştir. Sonuçlar, grupların öneri ve görüşlerinin birbiriyle ortak olduğunu (Çocukların gelişimsel

ihtiyaçları bireyseldir. Müdahale programlarının uygulanmasına olabilecek en erken yaşta başlanmalıdır. Ailelere yapılacak bilimsel koçluk ve bu sayede sağlanacak aile katılımı önemlidir. Araştırma sonuçları toplumun anlayacağı düzeyde açıklanarak uygulanabilir hale getirilmelidir. Konu ile ilgili multidisipliner çalışmalar yapılmalıdır gibi.) ortaya çıkarmış ve bunlardan yararlanarak müdahale stratejileri geliştirmenin ne denli anlamlı olacağına vurgu yapılmıştır.

Konu ile ilgilenen bilim insanlarının görüş ve önerilerinin alındığı çalışmalara literatürde fazla rastlanmamakta; uygulamayı gerçekleştiren meslek elemanları ve ailelerle daha çok çalışıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda çalışmada, erken çocukluk dönemi ile bilimsel anlamda ilgilenen ve buna dair akademik çalışmalara yön veren akademisyenlerin erken çocuklukta erken müdahale hizmetlerine dair bilgi düzeylerini, hizmetler hakkındaki görüşlerini ve paydaş rollerine dair fikirlerini bir ön değerlendirme boyutunda belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Akademisyenler erken çocuklukta erken müdahale hizmetlerine yönelik bilgi düzeylerini nasıl değerlendirmektedir?
2. Akademisyenler erken çocuklukta erken müdahale hizmetlerinin tanımı, içeriği ve kazanımları konusunda hangi görüşlere sahiptir?
3. Akademisyenler erken çocuklukta erken müdahale hizmetleri paydaşlarının rolleri konusunda hangi görüşlere sahiptir?

GEREÇ VE YÖNTEM

Yapılan çalışma, ön değerlendirme olarak adlandırılabilen nitel bir çalışmadır. Veriler, açık uçlu soruların kullanılmasıyla elde edilmiştir.

Örnekleme

Bu çalışma 2013-2014 Eğitim-Öğretim yılının ilk yarısında, altı haftalık bir süreçte tamamlanmıştır. Çalışmaya, Hacettepe, Turgut Özal, Anadolu, Ahi Evran, Gazi, Üsküdar ve TED Üniversitelerinin Psikoloji, Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Sosyal Hizmet ve Okul Öncesi Öğretmenliği bölümlerinden toplam 26 akademisyen katılmıştır. Katılımcıların cinsiyet, yaş, akademik derece ve meslek yıllarına ait bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların cinsiyet, yaş, akademik derece ve meslek yıllarına ait bilgiler

		Psikoloji Sayı (n) Yüzde(%)	PDR Sayı (n) Yüzde(%)	Okul Öncesi Eğitimi Sayı (n) Yüz- de(%)	Sosyal Hizmet Sayı (n) Yüz- de(%)	TOPLAM Sayı(n) Yüzde(%)
CİNSİYET	KADIN	8 %80	2 %33	2 %50	3 %50	15 %58
	ERKEK	2 %20	4 %77	2 %50	3 %50	11 %42
YAŞ	31-35 yaş	2 %20	1 %17	1 %25	2 %33	6 %23
	36-40 Yaş	1 %10	2 %33	2 %50	1 %17	6 %23
	41-45 Yaş	3 %30	3 %50	- -	2 %33	8 %31
	46 + Yaş	4 %40	- -	1 %25	1 %17	6 %23
AKADEMİK DERECE	Öğ. Gr. (Dr.)	2 %20	- -	1 %25	- -	3 %12
	Yard. Doçent	2 %20	4 %77	2 %50	2 %33	10 %38
	Doçent	2 %20	2 %33	1 %25	4 %67	9 %35
	Profesör	4 %40	- -	- -	- -	4 %15
MESLEK YILI	1-10	2 %20	2 %33	- -	2 %33	6 %23
	11-20	4 %40	4 %77	3 %75	3 %50	14 %54
	21-30	4 %40	- -	1 %25	1 %17	6 %23
	30 +	- -	- -	- -	- -	- -
		10 %100	6 %100	4 %100	6 %100	26 %100

İşlem ve veri toplama araçları

Çalışmada veri toplamak amacıyla kullanılan sorular, araştırmacı tarafından belirlenen açık uçlu sorulardır. Erken müdahale programları ve paydaşları ile ilgili literatür taramasının ardından hazırlanmıştır. Katılımcıların kendilerini; erken müdahale ile ilgili bilgi düzeyleri, tanımlama/içerik/kazanımları ve paydaşların rolleri konusunda değerlendirmeleri ve görüşlerini/önerilerini bildirmelerini amaçlayan form, on yedi açık uçlu sorudan oluşmaktadır.

Soru formu, katılımcılara sunulmuş ve katılımcıların yazılı olarak verdikleri yanıtlar araştırmacı tarafından kayıt altına alınarak nitel inceleme için hazırlanmıştır.

BULGULAR

Elde edilen nitel veriler içerik analizi yöntemine göre değerlendirilmiştir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere

ulaşmaktır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları anlaşılır bir biçimde düzenlemektir (Yıldırım, 2010). Bu bağlamda akademisyenlerin sorulara verdikleri yanıtlar, işaret ettikleri temel kavramlara göre kodlanmıştır. Kodlanan veriler içeriklerine göre sınıflandırılmıştır. Bu yolla belli temalarda özetlenen verilerin frekansları ve yüzdeleri tablo halinde sunulmuştur. Çalışmadan elde edilen bulgular üç başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar; “bilgiyi değerlendirme soruları”, “tanımlama/içerik ve kazanımlara dair sorular” ve “paydaş rollerine dayalı sorular” olarak isimlendirilmiştir.

A. Bilgiyi değerlendirme soruları

Bilgiyi değerlendirme sorularının ilki olan “Erken çocuklukta erken müdahale denildiğinde aklınıza ilk olarak neler geliyor?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2: “Erken çocuklukta erken müdahale denildiğinde aklınıza ilk olarak neler geliyor?” sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Önleyici ve zamanında müdahale	13	%50
Gelişimsel problemlere erken müdahale	11	%42
Risk altındaki çocuklar için erken müdahale	10	%39
Özel gereksinimli çocuklar için müdahale	4	%15
Ailelerin erken çocukluk konusunda eğitilmesi	3	%12
İhmal ve istismara uğrayan çocuklar için müdahale	2	%8
Yoksul/yoksun çocuklar için erken müdahale	1	%4

Bilgiyi değerlendirme sorularının ikincisi olan “Erken müdahale kavramını ilk olarak nereden ve kimden duyduunuz?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 3’de özetlenmiştir.

Tablo 3: “Erken müdahale kavramını ilk olarak nereden ve kimden duyduunuz?” sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Lisans/yüksek lisans eğitimim sırasında	11	%42
Konu ile ilgili bilimsel yayınlardan	7	%27
Hatırlamıyorum	6	%23
Koruyucu/önleyici program etkinliklerinden	2	%8
Öğretim üyesi arkadaşlarımdan	1	%4
Özel gereksinimli bir çocukla ilgili yaşantılarımdan dolayı	1	%4
Özel eğitimcilerden	1	%4
Basından	1	%4

Bilgiyi değerlendirme sorularının üçüncüsü olan “Erken müdahale konusundaki bilgilerinizi nereden edindiniz?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 4’de özetlenmiştir.

Tablo 4: “Erken müdahale konusundaki bilgilerinizi nereden edindiniz?” sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Konu ile ilgili bilimsel yayınlardan	14	%54
Lisans/yüksek lisans eğitiminden	10	%39
Akademisyenlerden/alan uzmanlarından	5	%19
Hatırlamıyorum	2	%8
Televizyon yayınlarından	2	%8
Katıldığım seminer ve eğitimlerden	2	%8
Kişisel tecrübelerimden	1	%4

Bilgiyi değerlendirme sorularının dördüncüsü olan “Erken müdahale konusunda yeterli bilgi ve birikime sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 5’de özetlenmiştir.

Tablo 5: “Erken müdahale konusunda yeterli bilgi ve birikime sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Evet	11	%42
Hayır	10	%39
Yanıt yok	3	%12
Kuramsal olarak evet ama uygulama olarak hayır	1	%4
Emin değilim	1	%4

Bilgiyi değerlendirme sorularının beşincisi olan “Erken çocukluk ile ilgili çalışan bilim insanlarının erken müdahale programları ve hizmetleri konusunda yeterli bilgiye sahip olduklarını düşünüyor musunuz? sorusuna verilen yanıtlar Tablo 6’da özetlenmiştir.

Tablo 6: “Erken çocukluk ile ilgili çalışan bilim insanlarının erken müdahale programları ve hizmetleri konusunda yeterli bilgiye sahip olduklarını düşünüyor musunuz? sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Hayır	10	%39
Fikrim yok	8	%31
Evet	6	%23
Olan da var, olmayan da...	2	%8

B. Tanımlama/içerik ve kazanımlara dair sorular

Tanımlama/içerik ve kazanımlara dair soruların ilki olan “Sizce bir çocuğun bedensel ve ruhsal sağlığı hangi durumlarda risk altındadır?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 7’de özetlenmiştir.

Tablo 7: “Sizce bir çocuğun bedensel ve ruhsal sağlığı hangi durumlarda risk altındadır?” sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
<u>Aileden kaynaklı durumlar</u>		
-Gelişime uygun olmayan ev ortamı (beslenme, yetersiz uyaran)	11	%42
-Sosyoekonomik düzeyden kaynaklanan dezavantajlar	11	%42
-Olumsuz aile tutumları	8	%31
-Ailenin travmatik sorunları (boşanma, ölüm, şiddet)	7	%27
-Ailede ruhsal patoloji	3	%12
-Ailenin eğitimsizliği	2	%8
-Ailedeki çocuk sayısı	1	%4
İhmal/istismar durumunda	23	%89
Çocukta bedensel/zihinsel engel varsa	6	%23
Çocukta doğum öncesi/sonrası sorunlar yaşandıysa	4	%15
Risk faktörleri koruyucu faktörlerden fazla ise	2	%8
Doğal felaketlerin olması durumunda	2	%8
‘Kötü’ eğitimcilerle maruz kalınıyorsa/eğitim alınamıyorsa	2	%8
Her durumda	2	%8
Alt kültürel etkenler (töre)	1	%4
Akran zorbalığı yaşıyorsa	1	%4
Üstün zeka/yetenekli olma durumunda	1	%4
Tek cümlede toplamak zor	1	%4

Tanımlama/içerik ve kazanımlara dair soruların ikincisi olan “Dezavantajlı çocuk” sözü size neleri ifade etmektedir?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 8’de özetlenmiştir.

Tablo 8: “Dezavantajlı çocuk” sözü size neleri ifade etmektedir?” sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Düşük SED (Sosyoekonomik düzey) koşullarında yaşayan	16	%62
Engelli	9	%35
Gelişimsel sorunları olan	6	%23
Çocuk haklarından yararlanamayan	5	%19
Aile yapısı problemleri (boşanmış/geçimsiz aile)	4	%15
Sağlık sorunu olan	2	%8
İhmal/istismara uğrayan	2	%8
Doğum öncesi/sonrası sorunlar yaşayan	2	%8
Yetiştirme yurdunda kalan çocuk	2	%8
Göçmen (azınlık durumundaki) çocuk	2	%8
Sokakta çalışan/yaşayan	1	%4
Suçta itilmiş	1	%4
Bütün çocuklar	1	%4

Tanımlama/içerik ve kazanımlara dair soruların üçüncüsü olan “Sizce bir toplumda hangi çocuklar risk altındadır?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 9’da özetlenmiştir.

Tablo 9: “Sizce bir toplumda hangi çocuklar risk altındadır?” sorusuna verilen yanıtlar.

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Uygun ortamda büyümeyen (düşük SED, yoksulluk)	14	%54
Çocuk haklarından yararlanmayanlar	13	%50
Dezavantajlı aile özellikleri olanlar	13	%50
İhmal/istismara uğrayan çocuklar	12	%46
Gelişimi desteklenmeyenler	8	%31
Alt kültürel etkenler (töre, azınlık)	4	%15
Tüm çocuklar	2	%8
Bağımlı çocuklar	3	%12
Engelli çocuklar	2	%8
Hasta çocuklar	2	%8
Bilemiyorum	1	%4
Erken doğan çocuklar	1	%4
Şiddet gören çocuklar	1	%4
Kız çocuklar	1	%4
Yetiştirme yurdunda kalan çocuklar	1	%4
Suçta itilmiş çocuklar	1	%4

“Tanımlama/içerik ve kazanımlara dair soruların dördüncüsü olan “Sizce erken çocuklukta erken müdahale hizmetlerine hangi durumlarda başvurulmalıdır?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 10’da özetlenmiştir.

Tablo 10: “Sizce erken çocuklukta erken müdahale hizmetlerine hangi durumlarda başvurulmalıdır?” sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Ailede patoloji/travma olduğunda (şiddet, ebeveyn ölümü, ensest)	11	%42
Gelişimsel sorun olduğunda	11	%42
Acil/yüksek risk durumlarında	11	%42
Aileden kaynaklı yoksulluk durumlarında (yoksulluk, eğitimsizlik)	8	%31
İhmal/istismar olduğunda	4	%15
Engelli olma (zihinsel/bedensel) durumunda	3	%12
Bilemiyorum	3	%12
Sorunları önlemek için	3	%12
Özel gereksinim durumlarında (otizm, ögr. güçlüğü)	1	%4
Çocuğun hasta olması durumunda	1	%4

Tanımlama/içerik ve kazanımlara dair soruların beşincisi olan “Erken çocuklukta erken müdahale programlarının içeriğinde sizce neler vardır?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 11’de özetlenmiştir.

Tablo 11: “Erken çocuklukta erken müdahale programlarının içeriğinde sizce neler vardır?” sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Bireysel eğitim programları ile gelişim sağlama	14	%54
Bilemiyorum	9	%35
Ailenin eğitimi	8	%31
Neye müdahale edildiğine göre değişir	4	%15
Temel bakım hizmetleri	3	%12
Sağlık hizmetleri	3	%12
Çocuk hakları eğitimi	1	%4
Uzman eğitimi	1	%4
Toplumun eğitimi	1	%4
Kaynaştırma programı	1	%4
Sosyal hizmetler	1	%4
Maddi destek	1	%4

Tanımlama/içerik ve kazanımlara dair soruların altıncısı olan “Erken çocuklukta erken müdahale programlarının/hizmetlerinin hangi olumlu yansımaları (kazanımları) olacağını düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 12’de özetlenmiştir.

Tablo 12: “Erken çocuklukta erken müdahale programlarının/hizmetlerinin hangi olumlu yansımaları (kazanımları) olacağını düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtlar.

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Bireysel kazanımlar (sosyal beceriler, yüksek yaşam kalitesi)	12	%46
Koruyucu/önleyici hizmetlerin geliştirilmesi	8	%31
Bilmiyorum/fikrim yok	6	%23
Toplumsal fayda	6	%23
Gelişimin desteklenmesi	4	%15
Ekonomik fayda	4	%15
Ailenin eğitilmesi anlamında kazanımlar	2	%8
Riskli durumların azaltılması	2	%8
Bilimsel çalışmaların uygulamaya geçirilmesi	1	%4
Programın hedefine göre değişir	1	%4

Tanımlama/içerik ve kazanımlara dair soruların yedincisi olan “Erken çocuklukta erken müdahale programlarının içeriğinde sizce neler olmalıdır?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 13’de özetlenmiştir.

Tablo 13: “Erken çocuklukta erken müdahale programlarının içeriğinde sizce neler olmalıdır? sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Çocuğa yönelik psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri	18	%69
Aile eğitimi	13	%50
Bilmiyorum	6	%23
Hedeflenen duruma göre değişir	3	%12
Uzmanların eğitimi	3	%12
Çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanması	3	%12
Çocuk hakları eğitimi	2	%8
Programı yaygınlaştırma çalışmaları	1	%4
Mevzuat eğitimi	1	%4
Sosyal hizmetler	1	%4
Maddi destek	1	%4

C. Paydaş rollerine dayalı sorular

Paydaş rollerine dayalı soruların ilki olan “Sizce risk altındaki/dezavantajlı çocuklara hangi meslek grupları müdahale edebilir?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 14’de özetlenmiştir.

Tablo 14: “Sizce risk altındaki/dezavantajlı çocuklara hangi meslek grupları müdahale edebilir?” sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
<u>Ruh Sağlığı Uzmanları</u>		
-Psikologlar	22	%85
-PDR Uzmanları	11	%42
<u>Eğitim Uzmanları</u>		
-ÇGE Uzmanları	10	%39
-Özel Eğitim Uzmanları	9	%35
-OKL Öğretmenleri	8	%31
-Konuşma Terapistleri	2	%8
-Spor Öğretmenleri	1	%4
<u>Sağlık Personeli</u>		
-Pediatristler	10	%39
-Psikiyatristler	9	%35
-Hemşireler	4	%15
-Fizyoterapistler	2	%8
-Nörologlar	1	%4
-Diyetisyenler	1	%4
<u>Sosyal Hizmet Personeli</u>		
-Sosyal Hizmet Uzmanı	16	%62
-Avukat	4	%15
-Polis	1	%4
-Sosyolog	1	%4
Aile	1	%4

Paydaş rollerine dayalı soruların ikincisi olan “Erken müdahale konusunda çocuklara en yüksek fayda sağlayacak ilk 3 meslek grubunun kimler olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 15’de özetlenmiştir.

Tablo 15: “Erken müdahale konusunda çocuklara en yüksek fayda sağlayacak ilk 3 meslek grubunun kimler olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Psikolog	22	%85
Sosyal Hizmet Uzmanı	13	%50
Sağlık personeli	8	%31
PDR Uzmanı	8	%31
ÇGE Uzmanı	8	%31

Paydaş rollerine dayalı soruların üçüncüsü olan “Sizce erken çocuklukta erken müdahale konusunda bilim insanlarına hangi görevler düşmektedir?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 16’da özetlenmiştir.

Tablo 16: “Sizce erken çocuklukta erken müdahale konusunda bilim insanlarına hangi görevler düşmektedir?” sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Alan araştırması yapma	14	%54
Program geliştirme ve koordine etme	10	%39
Farkındalık kazandırma	8	%31
Uygulamacılara hizmet içi eğitim verme	6	%23
Çocuklarla yapılacak uygulamalara öncülük etmek	4	%15
Ailelere erken çocukluk eğitimi verme	3	%12
Alandaki yayınları takip etme	2	%8
Lisans ve yüksek lisans programları açma	2	%8
Fikrim yok	2	%8
Yasal düzenlemelere öncülük etmek	1	%4
Çocuk psikolojisini bilmeleri	1	%4

Paydaş rollerine dayalı soruların dördüncüsü olan “Sizce erken çocuklukta erken müdahale konusunda ailelere hangi görevler düşmektedir?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 17’de özetlenmiştir.

Tablo.17 “Sizce erken çocuklukta erken müdahale konusunda ailelere hangi görevler düşmektedir?” sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Uygulamalara/eğitimlere katılım gösterme	12	%46
Destekleyici tavırlar göstermek	9	%35
Çocuğun gelişimini takip etmek	9	%35
Gerekli durumlarda erken başvuru yapmak	8	%31
Fikrim yok	5	%19

Paydaş rollerine dayalı soruların beşincisi olan “Sizce erken çocuklukta erken müdahale konusunda eğitimcilere hangi görevler düşmektedir?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 18’de özetlenmiştir.

Tablo 18: “Sizce erken çocuklukta erken müdahale konusunda eğitimcilere hangi görevler düşmektedir?” sorusuna verilen yanıtlar

Yanıtlar	Sayı (n)	Yüzde (%)
Aileleri eğitmek	10	%39
Konuyu eğitim müfredatına almak	7	%27
Alandaki uzmanlarla bilimsel görüş alışverişinde bulunmak	6	%23
Farkındalığı arttırmak	6	%23
Doğru değerlendirmek ve yönlendirmede bulunmak	6	%23
Fikrim yok	5	%19
Destekleyici tutumlar göstermek	5	%19
Deneyimlerini genç eğitimcilerle paylaşmak	4	%15
Son yayınları takip etmek	1	%4
Bireysel farklılıkları gözetmek	1	%4

TARTIŞMA Çalışmanın bulguları, aşağıda başlıklarına göre tartışılmıştır.

A. *Erken müdahale konusundaki bilgilerin değerlendirilmesi*

Erken müdahale konusundaki bilgilerin değerlendirilmesine dair sorular; erken müdahale kavramının akademisyenler tarafından nasıl tanımlandığını, erken müdahaleye dair bilgilerin hangi kaynaktan/kaynaklardan öğrenildiğini ve akademisyenlerin kendi bilgi/birikim düzeylerine dair değerlendirmelerini ne şekilde aktardıklarını öğrenebilmek amacıyla sorulmuştur. Buna göre katılımcıların tanımlama yaparken çoğunlukla; “önleyici ve zamanında müdahale”, “gelişimsel problemlere müdahale” ve “risk altındaki çocuklar için müdahale” kavramları üzerinde durdukları görülmüştür. Bunların, literatürde erken çocuklukta erken müdahale kavramının tanımlanmasında ön plana çıkan bileşenler olduğu ve araştırmacılar tarafından da benzer şekilde önemsendiği görülmektedir (Kartal, 2007a; Karoly ve diğ., 2005; Sabuncuoğlu, Diken, 2010;).

Erken müdahaleye dair bilgilerin hangi kaynaktan/kaynaklardan öğrenildiği ile ilgili yanıtlarda, katılımcıların “lisans ve yüksek lisans öğrenimleri”nden söz ettikleri, ayrıca “konu ile ilgili bilimsel yayınlar”ı da odak nokta olarak vurguladıkları görülmüştür. Burada, katılımcıların seçildiği bölümlerin lisans ve yüksek lisans eğitim programlarında ya da ders içeriklerinde erken müdahaleye ilişkin bilgilere yer verilmesinin önemi göze çarpmaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde, erken müdahale konusunda yetiştirilen alan uygulamacılarının, akademisyenlerin koordinatörlüğünde konuya ilişkin lisans ya da yüksek lisans derslerine katılmaları şart koşulmaktadır (Pretis, 2009; Detraux ve Thirion, 2010). Dolayısıyla, müdahalenin erken yapılması kadar, müdahale konusunda bilimsel çalışma yapacak akademisyenlerin de müdahale hakkında erken bilgi edinmesinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların kendi bilgi ve birikimlerini ne şekilde değerlendirdiklerine dair yanıtlarda, kendini yeterli bulan ve bulmayanların eşit dağılım gösterdiği, ayrıca kendi bilgi düzeyini değerlendirirken kararsız kalanların da bulunduğu görülmüştür. Aynı sorunun genelleme yapılarak sorulması durumunda, bilim insanlarının erken müdahale hizmetleri konusundaki bilgilerinin yetersiz olduğunu düşünen ve olumsuz değerlendirme yapan akademisyenlerin çoğunlukta olduğu izlenmiştir. Ancak bu cevapların bazılarının içeriğinde yan açıklama olarak “Öğrenmenin sonu yoktur, bilgi hiçbir zaman tam olarak yeterli değildir, bu nedenle yeterince bilmediğimi düşünüyorum” yorumları da göze çarpmakta; akademisyenlerin öğrenmenin sürekliliğine vurgu yapmasının karıştırıcı etki yaratmaması beklenmektedir.

B. *Erken müdahale konusundaki tanımlama/içerik ve kazanımlara dair ifadelerin değerlendirilmesi*

Erken müdahale konusundaki tanımlama/içerik ve kazanımlara dair ifadelerin değerlendirilmesine dair sorular; erken müdahale kavramının bileşenleri ile ilgili olarak akademisyenlerin hangi tanımlayıcı ifadeleri kullandıklarını, erken müdahalenin içerik ve kazanımları hakkında hangi değerlendirmeleri yaptıklarını öğrenebilmek amacıyla sorulmuştur. Buna göre katılımcıların, bir çocuğun bedensel ve ruhsal sağlığı açısından risk altında olduğu durumları “aileden kaynaklı durumlar” başlığı altında tanımladıkları, ev ortamı, yoksulluk, SED, ailede travma-patoloji, eğitimsizlik gibi faktörlerin çocuğu risk altında bırakabileceğini belirtmişlerdir. Aileden kaynaklı durumları “ihmal ve istismar” durumunun izlediği görülmektedir.

Akademisyenlerin “dezavantajlı çocuk” kavramını tanımlarken de SED, engel durumu, gelişimsel sorunlar ve aile ortamına vurgu yaptığı görülmektedir. Çocukların toplum içinde hangi riskler altında olduğuna dair tanımlamalar ise “SED”, “yoksulluk”, “çocuk haklarından yararlanamama” ve “dezavantajlı aile özellikleri” ne işaret etmektedir. Erken müdahale hizmetlerine hangi durumlarda başvurulması gerektiğine dair ifadeler ise, akademisyenlerin “ailedeki travma ve patolojiler”, “gelişimsel sorunların olması” ve “acil/yüksek risk durumların olması” gibi başlıkları öncelikli olarak önemsediklerini göstermektedir.

Erken müdahale programlarının içeriğine dair sorularda akademisyenler tarafından bireysel eğitim programlarına değinildiği, ayrıca aile eğitiminden de söz edildiği görülmektedir. Katılımcıların üçte birinin bu soruda “Bilemiyorum” yanıtı vermesinin de

bir öğrenme ihtiyacına işaret ettiği düşünülmektedir.

Erken Müdahale Konusundaki Tanımlama/İçerik ve Kazanımlara Dair İfadelere toplu olarak bakıldığında, akademisyenlerin özellikle ailenin eğitilmesini önemseydiği, her soruda çeşitli şekillerde bu başlığa vurgulamada bulunduğu görülmektedir. Literatürde de erken müdahale ile ilgili olarak çalışan akademisyenlerin, erken müdahale programlarının bir çoğunu (Dare to be you, Erken Eğitim Projesi, Yenidoğan Gelişimsel Bakım ve Değerlendirme Programı, HIPPY, Perry Preschool Programı, Head Start Programı, Milwaukee Projesi, Dünya Sağlık Örgütü’nün Gelişimsel Bakım Programı , Portage Modeli, Project Care-Carolina Yaklaşımı Duyarlı Eğitim , Küçük Adımlar Erken Müdahale Projesi, Elmira Doğum Öncesi/Erken Bebeklik Projesi, Syracuse Üniversitesi Aile Gelişim Araştırma Programı, Chicago Çocuk Aile Merkez Programı, Houston Aile Çocuk Gelişim Merkez Programı, Anne-Çocuk Eğitimi Programı vb.) aile ortamını merkeze alarak geliştirdiği ve sürdürdüğü görülmekte; ev ziyaretlerine, anne ve babaların sürece katılmasına önem verdiği izlenmektedir (Miller-Heyl, MacPhe ve Fritz, 1998; Kartal, 2008; Peters ve diğ., 2009; Baker, Piotrkowski ve Brooks-Gunn, 1998, 1999; Crane ve Barg, 2003; Bilaloğlu, 2004; Akoğlu ve Şipal, 2012; Şahin, 2012; Waldfoegel, 1999; Özkan ve Sucuoğlu, 2011; Fish, 2002). Erken müdahale programlarının kazanımlarına dair sorularda ise akademisyenlerin bireysel kazanımları önemli buldukları, programların önleyici ve koruyucu olmasına vurgu yaptıkları izlenmiştir. Erken müdahale programlarının içeriği ile ilgili ise buna paralel olarak çocuğa yönelik bireysel psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin öneminin ve aile eğitiminin değerinin ön plana çıkarıldığı görülmüştür. Bu durum Ališauskienė (2010)’in, gruplara özgü çalışmaların yanı sıra bireye özgü müdahaleler üzerinde çalışılmasının da anlamlı olacağına dair vurgulamaları ile de uyum göstermektedir.

C. *Erken müdahale paydaşlarının rollerine dair ifadelerin değerlendirilmesi*

Erken müdahale paydaşlarının rollerine dair ifadelerin değerlendirilmesine dair sorular; erken müdahale hizmetleri konusunda akademisyenlerin hangi meslek gruplarını paydaş olarak kabul ettiğini ve bunlarla ilgili değerlendirmelerini öğrenebilmek amacıyla sorulmuştur. Buna göre katılımcıların, risk altındaki/dezavantajlı çocuklara başta ruh sağlığı uzmanları olmak üzere, eğitim uzmanları, sağlık personeli ve sosyal hizmet personelinin müdahale etmesinin anlamlı olacağına dair fikir belirttiği, öncelik sırasıyla ilgili soruda ise başta psikologlar olmak üzere, sosyal hizmet uzmanlarına, sağlık personeline, PDR uzmanlarına ve ÇGE uzmanlarına daha büyük roller düştüğünü ifade ettikleri görülmüştür. Literatürde akademik paydaşların rol önceliğine işaret eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak, çeşitli meslek gruplarından akademisyenlerin bir araya geldiği multidisipliner uygulamaların son derece önemseyişi görülmektedir. Bu uygulamalar, çocuklara, ailelere ve alandaki uygulamacılara verilecek eğitim hizmetlerinin niteliğini belirlemek, planlamak, detaylandırmak; bireysel kazanımları toplumsal faydaya çevirecek formülleri hesaplamak, bunlardan alınan sonuçların yaygınlaştırılabilirliğini, sürdürülebilirliğini ve genellebilirliğini bilimsel zeminler üzerinde inşa etmek gibi hedefleri kapsamaktadır. Sabuncuoğlu ve Diken (2010) tarafından yapılan yorumlarda, Türkiye’deki üniversitelerde “Erken Müdahale” gibi bir anabilim dalı bulunmadığı ve dolayısıyla “Erken Müdahale Uzmanı” olarak adlandırılacak resmi bir bilimsel pozisyonun da ifade edilmediği belirtilmektedir. Buna dair oluşumların sağlanması ve bu oluşumlar kapsamında farklı meslek gruplarından gelen bilim insanlarının konu ile

ilgili özel olarak yetiştirilmesinin öneminden söz edilmektedir. Araştırmacıların sözünü ettiği meslek gruplarının, bu çalışmada olduğu gibi, psikologlar, psikolojik danışma ve rehberlik uzmanları, özel eğitimciler, fizyoterapistler, öğretmenler, çocuk gelişimcileri, fizyoterapistler şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Stahmer ve diğerleri (2011) tarafından yapılan çalışmada da akademisyen araştırmacılardan oluşan katılımcıların erken müdahale ile ilgili olarak “Konu ile ilgili multidisipliner çalışmalar yapılması”nın gerektiğine dair öneriler ifade ettikleri bilinmektedir.

Bu çalışma, anılan paydaş grubu ile yapılacak araştırmaların, onların geribildirimlerinin ve önerilerinin alınmasının önemine işaret etmek için planlanmıştır. Akademisyen paydaşların, erken çocukluk döneminde erken müdahale konusundaki bilgi, tanımlama ve rolleri ile ilgili değerlendirmeleri inceleyen çalışma, bir ön çalışma olarak adlandırılabilir niteliktedir. Soruların uygulamadan önce, bir yargıçlar grubuna sunulması ve ardından yapılan düzenlemelerle nihai soru formunun oluşturulması kapsam geçerliğinin belirlenmesini sağlayacaktır. Bu durum, çalışmanın sınırlılıklarından biri olarak görülmektedir.

SONUÇ

Yapılan araştırmalarda (Hong ve Reynolds-Keefer, 2013; Bruder, Dunst ve Wilsoni, 2011) erken müdahale programlarının farklı mesleklerden gelen uygulamacıları (psikologlar, rehber öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları, özel eğitimciler, konuşma terapistleri vb.) ile yapılan çalışmalara yer verilmiş ve bu paydaşların görüşleri ve önerileri üzerinde durulmuştur. Oysa programların kuramsal temelleriyle ilgilenen/ilgilenmeye devam eden akademisyen-araştırmacı paydaşların görüş ve önerilerine de aynı şekilde yer verilmelidir.

Katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde, “Bilmiyorum”, “Bilemiyorum” ya da “Fikrim yok” şeklindeki ifadeleri kullanmaları dikkat çekici bulunmuştur. Bu durumun, soruların çok genel ifadelerle sorulmuş olmasından kaynaklanmış olması mümkündür. Diğer yandan bu yanıtların, akademisyenlerin lisans ve yüksek lisans eğitiminde müdahale hizmetlerine dair eğitimler aldıklarını gösterdiği, ancak daha fazlasına ihtiyaç duyuyor olabileceklerine dair bir öngörü olarak görülebileceği de düşünülmektedir. Buradan yola çıkılarak, akademisyenlerin bilgiye ve uygulamaya olan ihtiyaçlarını öğrenmek için, konuya yönelik nasıl bir eğitim içeriğini yeterli bulacaklarının ya da hangi nitelikte bir kapsam istediklerinin anlaşılmasına yönelik başka çalışmalar da planlanabilir.

Erken müdahale hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde birçok paydaşın ortak hareket ettiği bilinmekte ve paydaş rollerinin ahenginin, hizmetin kalitesini ve dolayısıyla olumlu kazanımları arttırdığı görülmektedir. Çalışmanın sonuçlarının, erken çocukluk döneminde erken müdahale hizmetleri ile ilgili her paydaş grubun değerlendirmeleri ile birleştirilerek geniş bir çalışma haline getirilmesinin anlamlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akoğlu, G, Şipal, F. (2012). Düşük sosyoekonomik düzeydeki çocuklara yönelik erken müdahale yaklaşımları: Dünyadan ve Türkiye’den uygulamalar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23 (1), 173-184.
- Ališauskienė, H.S. (2010). Early childhood intervention in Lithuania: Organisation and challenges. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2 (2), 124-135.
- Arı, M. (2003). Türkiye’de erken çocukluk eğitimi ve kalitenin önemi. İçinde Müzeyyen Sevinç (Ed.), *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar* (s. 31-35). İstanbul: Morpa Yayınları.
- Baker, A. J. L., Piotrkowski, C. S., Brooks-Gunn, J. (1998). The effects of the Home Instruction Program for Preschool Youngsters (HIPPY) On children’s school performance at the end of the program and one year later. *Early Childhood Research Quarterly*, 13 (4), 571-588.
- Baker, A. J. L., Piotrkowski, C. S., Brooks-Gunn, J. (1999). The Home Instruction Program for Preschool Youngsters (HIPPY). *The Future of Children*, 9 (1), 116-133.
- Bilaloğlu, G. R. (2004). Okul öncesi eğitimde High/Scope yaklaşımı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004,13(2), 41-56.
- Bruder, M. B., Dunst, C. J., Wilsoni C. M. (2011). Confidence and competence appraisals of early intervention and preschool special education practitioners. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 3(1), 13-37.
- Crane, J., Barg, M. (2003). Do early childhood intervention programs really work? Coalition for Evidence-Based Policy. http://excelgov.org/admin/FormManager/filesuploading/Do_Early_Programs_Really_Work7.pdf adresinden elde edildi.
- Detraux, J. J., Thirion, A.F. (2010). Early childhood intervention in Belgium (French speaking community): family needs, standards and challenges. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2 (2), 87-96.
- Fish, E. (2002). The benefits of early intervention. *Stronger Families Learning Exchange Bulletin*, 2, 8-11.
- Hong, S. B., Reynolds-Keefer, L. (2013). Transdisciplinary team building: strategies in creating early childhood educator and health care teams. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(1), 30-44.
- Karoly, L. A., Kilburn, M. R., Cannon, J. (2005). Proven benefits of early childhood interventions. Proven benefits of early childhood interventions. Santa Monica, CA: RAND Corporation research brief series. http://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB9145 adresinden elde edildi.
- Kartal, H. (2007a). Erken çocukluk eğitimi programlarından Anne-Çocuk Eğitim Programı’nın altı yaş grubundaki çocukların bilişsel gelişimlerine etkisi. *İlköğretim Online*, 6(2), 234-248. <http://ilkogretim-online.org.tr> adresinden elde edildi.
- Kartal, H. (2007b). Geleceğe yapılan yatırım: Erken çocukluk gelişimi ve eğitimi, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 7 (1), 517-554.
- Kartal, H. (2008). Çocuk ve aileyi desteklemeye yönelik ev ziyaretlerine dayalı erken müdahale programları ve programların etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41 (1), 1-28.
- Ljubešić, M. (2009). Croatian perspectives on early childhood intervention: Being a parent. *European Developments in Early Childhood Intervention*. İçinde Carpenter, B., Egerton, J. J. (Ed.), Eurlyaed Publication.

- Miller-Heyl, J., MacPhe, D., Fritz, J. (1998). DARE to be you: A family-support, early prevention program. *Journal of Primary Prevention*, 18 (3), 257-285.
- Ocak, Ş. (2011). Önleyici müdahale programlarında tartışılmakta olan unsurlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*,11(3), 1375-1402.
- Özkan, Ş. Y., Sucuoğlu, B. (2011). Retrospective evaluation of mothers' opinions related to the small steps early intervention program in Turkey. *International Journal of Early Childhood*, 3(1), 88-110.
- Peters, K. L., Rosychuk, R.J., Hendson, L., Coté, J. J., McPherson, C., Tyebkhan, J. M. (2009). Improvement of short- and long-term outcomes for very low birth weight **infants**. *Edmonton NIDCAP Trial Pediatrics*, 124 (4), 1009-1020.
- Pretis, M. (2009). Early childhood intervention in Austria: An overview of 30 years of development and future challenges. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 1 (2), 127-137.
- Sabuncuoğlu, M. E., Diken, İ. H. (2010). Early childhood intervention in Turkey: Current situation, challenges and suggestions. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2 (2), 149-160.
- Stahmer, A. C., Brookman-Fraze, L., Lee, E., Searcy, K., Reed, S. (2011). Parent and multidisciplinary provider perspectives on earliest intervention for children at risk for autism spectrum disorders. *Infants & Young Children*, 24(4), 344-363.
- Şahin, S. (2012). Portage Erken Çocukluk Dönemi Eğitim Programı. İçinde Fulya Temel (Ed.), *Erken Çocukluk Eğitiminde Yaklaşımlar ve Programlar* (s. 327-353). Ankara: Vize.
- Waldfogel, J. (1999). Early childhood interventions and outcomes. CASEpaper, 21. Centre for Analysis of Social Exclusion. London: London School of Economics and Political Science.
- Yıldırım, K. (2010). Nitel araştırmalarda niteliği artırma. *İlköğretim Online*, 9(1), 79-92. <http://ilkogretim-online.org.tr> adresinden elde edildi.